

Posudek magisterské práce Stanislava Tomčíka „Analýza diskurzu o kulturních akcích v deníku Serbske nowiny“

Ve své diplomové práci se autor věnuje diskursu o kulturních událostech v lužickosrbském deníku „Serbske nowiny“. Na základě korpusu o 133 článkách z ročníku 2008 těchto novin autor popisuje pomocí metody lingvistické analýzy diskurzu, jak se v deníku jazykově konstruuje obraz lužickosrbských kulturních akcí a tím jeden důležitý aspekt lužickosrbské identity.

Ve své práci autor po úvodu (kapitola 1, s. 7) představuje nejdříve záměr práce (kapitola 2, s. 8-13) včetně charakteristiky dosavadního výzkumu a použitého materiálu, přičemž bere ohled na pojem ideologie a osvětluje postavení SN v rámci lužickosrbských médií a lužickosrbského veřejného života vůbec. Třetí kapitola (s. 14-20) představuje zvolenou metodu, analýzu diskurzu pomocí lingvistického popisu zvolených prostředků („diskuzně-historická metoda“), zejména popis strategií, jejichž pomocí se v diskursu buduje národní identita. Kapitola obsahuje exemplární analýzu jednoho konkrétního textu co do různých strategií zastoupených v něm, komplementárně k představeným jednotlivým strategiím v různých textech v dalších kapitolách. Následuje přehled strategií v podobě tabulky. Další kapitoly již podrobně analyzují jednotlivé strategie: strategii konstruktivní (kap. 4, s. 21-63), obrannou (kap. 5, s. 64-82) a transformační, ospravedlňující a destruktivní (kap. 6, s. 83-84). Různému obsahu jednotlivých kapitol odpovídá jejich vnitřní diferenciací: kap. 4 je podrobně členěna na početné podkapitoly, které popisují a ilustrují konstruktivní strategii: vyznačuje se sebestředností (prezentují se téměř výlučně lužickosrbské kulturní události, kulturní události bez lužickosrbské účasti v SN téměř nejsou), která se projevuje i jazykově (nadbytečným užíváním atributu *serbski*, zdůrazňováním přítomnosti lužickosrbského elementu v kulturní události – vedle německého, ba ojedinele dokonce zamlžením pravděpodobně jazykově německého charakteru kulturní akce zaměřené na Lužické Srby), pozitivním sebeobrazem (dlouhá řada kladných atributů aplikovaných na popisované kulturní události, ale i odpovídajících sloves, časté používání intenzifikátorů k nim, zdůraznění vlastní pracovitosti a dobrého průběhu kulturní události), singularizací (zdůrazněním jedinečnosti lužickosrbské kultury a pospolitosti všech zúčastněných). Už značně kratší je kap. 5, kde je analyzována obranná strategie: jejími prostředky jsou zdůraznění kontinuity (důraz na tradice, na opakování oblíbených kulturních akcí) a legitimace (přímá pomocí citátů zúčastněných nebo nepřímá zdůrazněním zájmu i Nesrbů nebo prominentních hostů, popř. morálně zásluhou kulturní akce jako takové). Konečně kap. 6 je velmi krátká a obsahuje některé okrajové strategie: transformační (negativa se hned relativizují klady), ospravedlňovací (zmíněný negativní jev je prezentován jako základ jiného, pozitivního jevu) a destruktivní (negativa se prezentují otevřeně).

Autorovi se podařilo na základě širokého záběru obecné literatury k tématu (analýza diskursu), vhodně zvoleného korpusu dokladů a se zohledněním již existujících tematicky blízkých sorabistických prací vytvořit zajímavou a přesvědčivou analýzu způsobů, jak SN prezentují svým čtenářům kulturní události. Především tak empiricky dokládá to, co jiní autoři spíše intuitivně tušili, totiž že SN (a s nimi asi i jiná lužickosrbská média) kladou v rámci zpravodajství o kulturních událostech velký důraz na harmonii: kritika se téměř neobjevuje, negativní stránky situace Lužických Srbů a jejich ohrožení se tematizuje spíše výjimečně, a pokud je třeba nějaká negativa zmínit, tak se hned relativizují. Důvody pro zvolení takové strategie jsou alespoň částečně zřejmé, autoři textů se pohybují v úzké vrstvě lužickosrbských aktivistů, kde aktéři popsaných kulturních událostí jsou prakticky bez výjimky jejich osobní známí a roztržky mohou mít dalekosáhlé následky. Tyto vnější okolnosti – byť nejsou tématem práce – autor reflektuje (srov. s. 34, 85n. aj.).

Vzniklá práce zpracovává zajímavé téma metodicky přiměřeným způsobem. Za nejsilnější části považují ty, kde autor ukazuje, že pro autory textů a jejich recipienty nelužickosrbské kulturní události jsou patrně vlastně bezpříznakové, zatímco všechno, co je lužickosrbské, je příznakové, a proto se nápadně silně zdůrazňuje, že dané události měly skutečně lužickosrbský charakter (srov. s. 31n.; toto vše notabene přesto, že ona „srbskost“ je právě kritériem pro výběr popsaných akcí, čili o jiných se téměř nepíše) a že texty jsou (doplňují: do určité míry rituálním) ujišťováním „o stabilitě srbského kulturního života, potažmo srbství jako takového“ (s. 37). Autorova práce otevírá další otázky, čili formuluje další možná témata pro výzkum, jak to lze na diplomové práci požadovat: používáním metody kritické analýzy diskursu (srov. s. 14), kterou autor záměrně a vzhledem k náročnosti postupu zcela oprávněně vylučuje, by se dalo „prozkoumat ne to, co se v kulturním diskurzu SN říká, nýbrž naopak to, o čem se mlčí“ (s. 86).

Ačkoliv metoda byla aplikována korektně, určité otázky může vyvolat zvolená metoda jako taková: tam, kde autor opouští analýzu konkrétního jazykového materiálu a zařazuje dílčí argumentační schémata k jednotlivým strategiím, musí se nutně spolehnout do jisté míry na svou intuici (srov. poslední odstavec části 3.1. na s. 16, který končí konstatací, že „jedna a ta samá strategie může sloužit k různým účelům“). Dodejme: ani účely nemusí být vždy jasné a jejich určení je do jisté míry ponecháno autorově intuici. Někdy by bylo třeba ještě víc rozlišit mimojazykovou skutečnost – to, co je prezentováno jako skutečnost – názory žurnalistů píšících analyzované texty: na s. 82 autor říká k příkladu 152: „Věta *Wopyt bě porno předchadžacym létam snadny* by sice také vyjadřovala postoj jejího autora, tj. jeho mínění, že loni přišlo více návštěvníků (...)“. Zde se však nejedná o názor, slabší návštěvnost je prezentována jako empirická skutečnost. Zda tomu reálně tak bylo, nevíme.

Čtenář by si někdy přál širší záběr: mnoho pozorovaných jevů by se dalo spojit s výsledky analýzy jazyka komunistické propagandy, zvláště pozdní. Je to důsledkem toho, že Lužičtí Srbové patří do postkomunistického prostoru, jak to naznačuje badatelka autorem citovaná (s. 8)? Nebo se jedná o vlastnost spíše jistých typů diskursů, ve kterých panuje nevyslovená shoda o tom, že určité aspekty reality se osvětlovat nesmějí, jak to pro diskurs o kulturních událostech v SN naznačuje autor (s. 86)? Co by přineslo zařazení analýzy obrazů a jejich popisu (srov. s. 13)? Jaký je vztah mezi diskursem a „společenskou realitou“ (s. 86)? Jak to vypadá jinde, v jiných diskurzech, v samotných SN, např. v politickém zpravodajství, v drobných, ale ne „menšinových“ regionech, u jiných menšin, v jiných dobách (např. během národního obrození, a to nejen lužickosrbského, ale např. i českého)? Je však třeba zdůraznit,

že autorovi nelze vynechání těchto aspektů vytknout: jako každá materiálová analýza je i zvolená metoda náročná a její rozšíření o uvedené aspekty by jednoznačně rámec diplomové práce přesáhlo. Jinými slovy, jistý pocit neuspokojenosti, který u čtenáře může zůstat, není výsledkem nedostatečné autorovy práce, ale stavu bádání ve zkoumané oblasti.

V některých drobnostech předložená práce ukazuje, že analýza dnešní lužické srbštiny vyžaduje velmi dobré znalosti odpovídajících registrů němčiny, které u mluvčích lužické srbštiny vždy stojí v pozadí. Tak se autor pozastavuje v pozn. 41 na s. 45 nad „zajímavou metaforou“ *přiklesk žněć* a dalšími spojeními s tímto slovesem. Jedná se však prostě o překlad odpovídajících německých ustálených spojení *Beifall ernten*, *Kritik ernten*. Na s. 55 pak autor označuje adjektivum *originarny* poznámkou *sic*, jedná se však o evidentní analogon k německému *originär*, které se od *originell* stylisticky i významově liší. V jiných případech (srov. topos o pohostinnosti Lužických Srbů na s. 50n.) překvapuje, že autor nepoukazuje na širší slovanské souvislosti (pohostinnost patří ke kladnému sebeobrazu Slovanů vůbec a je např. důrazně vyzvednuta již Karamzinem v „Istorii Gosudarstva Rossijskago“ na začátku 19. stol.).

Na několika místech v práci zůstaly drobné překlepy, které zde nechci podrobně uvádět, v části 4.2.1. nějaké technické problémy, které způsobují nečitelnost některých analyzovaných pojmů, v části 5. nesedí číslování podkapitol.

Předložená práce má vysokou úroveň: zpracovává aktuální a náročné téma metodicky reflektovaným způsobem a dokládá svá tvrzení bohatým textovým materiálem, prezentovaným přehledným způsobem. Práce se odvolává na relevantní vědeckou literaturu, její závěry jsou přesné a přesvědčivé. Dílčí kritické poznámky na této skutečnosti nic nemění. Navrhuji – po úspěšném průběhu obhajoby – hodnocení stupněm **v ý b o r n ě**.

Basilej, dne 12. září 2011

(Markus Giger)